

บทที่ 3

ความเป็นมาของสหชาภิบาล

การปกครองท้องถิ่นหรือราชการบริหารส่วนท้องถิ่น ซึ่งนานาอารยประเทศ ถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของประชาธิปไตยนั้น มิใช่เป็นของใหม่สำหรับประเทศไทย เพราะได้นำความคิดดังกล่าวมาใช้แล้วตั้งแต่รัชสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

การปกครองรูปแบบสหชาภิบาลนั้นมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนกระทั่งปัจจุบัน ได้มีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงหลักการและรูปแบบการปกครองท้องถิ่นแบบนี้ เพื่อให้องค์การปกครองท้องถิ่นดังกล่าวสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพการณ์ด้านต่างๆของสังคมไทย วิวัฒนาการของการปกครองท้องถิ่นของไทย อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ยุค โดยยึดหลักการแบ่งตามการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศเป็นบรรทัดฐานดังนี้คือ

การจัดการปกครองท้องถิ่นแบบสหชาภิบาลในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งมีการจัดองค์การและวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการปกครองที่ฝึกหัดรูปแบบการปกครองตนเองตามที่พระองค์ท่านได้ไปศึกษาแบบอย่างมาจากดินแดนมลายู และการปกครองรูปแบบสหชาภิบาลก็ได้พัฒนาการมาเรื่อยๆ ซึ่งในระยะแรกนี้ถือได้ว่าเป็นขั้นตอนการฝึกหัดเท่านั้น จนกระทั่งถึง พ.ศ.2475 ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นารปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเริ่มจาก พ.ศ.2476 เป็นต้นมา เป็นการจัดการปกครองท้องถิ่นรูปแบบสหชาภิบาลในสมัยประชาธิปไตย จนกระทั่งปัจจุบันซึ่งมีรายละเอียดในวิวัฒนาการดังต่อไปนี้

สขงภษภษกรงเทพฯ

การปกครองท้องถิ่นในประเทศไทย มีประวัติสืบเนื่องมาจากการจัดการปกครองในรูปสภาภิบาล ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงเห็นตัวอย่างการปฏิบัติทางดินแดนมลายู ซึ่งอยู่ในการปกครองของอังกฤษ ได้ดำเนินการแบ่งอำนาจในการบำรุงบางอย่างให้แก่องค์กรท้องถิ่น เป็นผลดี พระองค์จึงทรงดำริที่จะจัดการเช่นนั้นบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับท้องที่เมืองหลวง โดยให้ตรากฎหมายขึ้นฉบับหนึ่งเรียกว่า "พระราชกำหนดสภาภิบาลกรุงเทพฯ ร.ศ.116" เป็นการเริ่มทดลองระบบการสภาภิบาล จึงได้กำหนดให้ผู้บริหารกิจการสภาภิบาลกรุงเทพฯ เป็นข้าราชการประจำทั้งสิ้นซึ่งประกอบด้วยเสนาบดีกระทรวงนครบาล นายช่าง และนายแพทย์ อย่างไรก็ตาม กิจการนี้ยังไม่มีลักษณะเป็นการปกครองตนเองอย่างอิสระ (autonomy) การจัดสภาภิบาลกรุงเทพฯ นี้ เป็นงานในความรับผิดชอบของกระทรวงนครบาล¹

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปรารถนาจะให้กระทรวงมหาดไทยจัดสภาภิบาลนี้ขึ้นในท้องที่ตามหัวเมืองทั่วไป แต่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเห็นว่าประชาชนในหัวเมืองยังไม่พร้อมที่จะรับ และร่วมมือกับทางราชการในการพัฒนาส่วนนี้ ทรงชี้เหตุผลว่า "ราษฎรซึ่งจะต้องเสียเงินในการสภาภิบาลยังไม่รู้ยังไม่เข้าใจ และยังไม่เห็นประโยชน์ คือยังไม่ต้องการสภาภิบาล ถ้าจะจัดโดยอุบายตั้งกฎหมายรัฐบาลบังคับให้จัดให้มีขึ้น

¹ ประหยัด หงษ์ทองคำ, การปกครองท้องถิ่นไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนานานิช, 2526), หน้า 41-46, ชำนาญ ยุวบูรณ์, การรวมอำนาจและการกระจายอำนาจของกฎหมายไทย (พระนคร : โรงพิมพ์วิบูลกิจ, 2497), หน้า 27.

² สอาด ป้ายะนันท์, "การคลังส่วนท้องถิ่นกับความมั่นคงของชาติ" เอกสารวิจัยส่วนบุคคล, วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร พ.ศ.2509, หน้า 19.

ก็คงจัดได้ แต่แลเห็นว่าการสหภาพจะสำเร็จได้ด้วยความพอใจและความนิยมของราษฎร ยิ่งกว่าความบังคับของรัฐบาล จึงได้ร้องขอความคิดเรื่องนี้

สหภาพศาลากลาง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นด้วยกับเหตุผลของเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ดังกล่าว จึงยังมีได้จัดการสหภาพหัวเมืองขึ้น จนกระทั่งล่วงมาถึงปี พ.ศ. 2448 (ร.ศ. 124) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสนครเขื่อนขันธ์ (ปัจจุบันคืออำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ) ได้พบว่าบริเวณท้องที่สกปรกเต็มไปด้วยโคลนตม ไม่ต้องด้วยสุขภาพอนามัย ถึงกับมีรับสั่งติเตียนเรื่องนี้ขึ้นในที่ประชุมเสนาบดีว่า "ได้ทรงเห็นถนน แลตลาดเมืองนครเขื่อนขันธ์สกปรกเหมือนตลาดท่าจีน" ทำให้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ในฐานะเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบการปกครองหัวเมืองทั้งปวงนอกจากหัวเมืองในเขตราชธานี ทรงละอายพระทัยมาก จึงได้ทรงมีตราไต่ถามที่ 20/3990 วันที่ 2 สิงหาคม 2448 ถึงพระยาพิไชยสุนทรเจ้าเมืองสมุทรสาคร มีความตอนหนึ่งว่า

"ฉันนั่งอยู่ในที่ประชุมรู้สึกละอายใจมาก ที่เมืองนครเขื่อนขันธ์ จะสกปรกหรือสะอาดก็ไม่ใช่อุระของเรา แต่ความสกปรกของตลาดท่าจีนซึ่งสกปรกจริงสำหรับเป็นที่ยกตัวอย่างเทียบที่อื่น ที่ไม่พอพระราชหฤทัย เช่นนี้ก็เสมือนกริ้วตลาดท่าจีนด้วยเหมือนกัน การที่เป็นดังนี้ จึงรู้สึกร้อนใจมาก เห็นว่าถ้าไม่คิดอ่านปัดกวาดจัดถนนในตลาดท่าจีนให้หายโสโครกแล้ว จะเสียชื่อตั้งแต่ตัวฉันตลอดจนผู้ว่าราชการเมือง และกำนันผู้ใหญ่บ้านในที่นั้นเห็นจะไม่ได้ ฉันมีความร้อนใจอย่างนี้ จึง

³ กระทรวงมหาดไทย, เรื่องสหภาพ, พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 เกี่ยวกับภารกิจของกระทรวงมหาดไทย เล่ม 1 (พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2513), หน้า 241.

ได้มีตราฉบับนี้มายังพระยาพิไชยสุนทร เมื่อได้รับตราฉบับนี้แล้ว ขอ
ให้เรียกกำนันผู้ใหญ่บ้านที่ตลาดท่าจีนมาประชุม อ่านตราฉบับนี้ให้ฟัง
แลปรึกษากันดูว่าจะอาจทำอย่างไร อย่าให้พระเจ้าอยู่หัวทรงติเตียน
ได้”⁴

พระยาพิไชยสุนทร ได้มีหนังสือกราบทูลเสด็จในกรมเสนาบดีกระทรวง
มหาดไทย ถึงแผนปฏิบัติในการจัดตลาดเมืองท่าจีนให้สะอาดและเป็นระเบียบว่า จะซื้อ
อัฐปถุนนตลาดท่าจีนหรือท่าฉลอมให้ตลอดทั้งสาย ให้หายสกปรกตา หลังจากที่เจ้าเมือง
สมุทรสาครดำเนินการจนเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังเมืองสมุทรสาคร เมื่อเห็นว่าบ้านเมืองสะอาดเป็นระเบียบ
เรียบร้อยเป็นที่พอพระราชหฤทัย สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ จึงได้กราบบังคมทูล
ถึงนโยบายในอันที่จะรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้คงอยู่ตลอดไป
โดยจะขอรับมอบภาษีโรงเรือน ในตลาดตำบลท่าฉลอมให้แก่สุขาภิบาลท่าฉลอมที่จะจัดตั้งขึ้น
โดยมีวัตถุประสงค์ให้จัดการทำนุบำรุงท้องที่ 3 ประการ คือ⁵

1. ซ่อมแซมและบำรุงถนนหนทาง
2. จุดโคมไฟให้แสงสว่างเวลาค่ำคืน
3. จัดหาคนงานเก็บกวาดขยะมูลฝอย

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้กราบบังคมทูลว่า เห็นสมควรจัด
การสุขาภิบาลขึ้นที่ตลาดท่าฉลอมนี้เป็นการทดลอง ถ้าจัดได้สำเร็จจะจัดที่อื่นต่อไปก็ง่ายขึ้น
สำคัญอยู่ที่ราษฎรเข้าใจ และมีความนิยมในประโยชน์ของการสุขาภิบาล ถ้าจัดได้สำเร็จ
ทั่วไป ก็จะเป็นอันทำการสำคัญสำหรับพระราชอาณาจักรสำเร็จได้อีกอย่างหนึ่ง

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 241-242.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 243.

ในที่สุดได้มีประกาศพระบรมราชโองการให้จัดตั้งสุขาภิบาลท่าฉลอม ลงวันที่ 18 มีนาคม ร.ศ. 124 (พ.ศ. 2448) พระบรมราชโองการนี้ได้ใช้ดำเนินการได้ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน ร.ศ. 125 (พ.ศ. 2449) เป็นต้นไป จึงเป็นอันว่ากิจการสุขาภิบาลได้กำเนิดขึ้นในหัวเมืองเป็นแห่งแรกที่ท่าฉลอม เมืองสมุทรสาคร หลักการและขั้นตอนดำเนินการมีดังนี้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชปณิธานอันแรงกล้าที่จะจัดการปกครองประเทศให้ราษฎรที่อยู่ภายใต้การปกครองมีความผาสุก พระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า การปกครองแบบที่พระมหากษัตริย์พระองค์เดียวมีอำนาจเด็ดขาด และรับภาระในการบริหารราชการแผ่นดินไว้ทั้งหมด ย่อมมีโอกาสผิดพลาดได้ง่าย แต่ถ้ามีผู้ช่วยกันหลาย ๆ ฝ่ายย่อมจะทำให้บ้านเมืองเกิดความเจริญ ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งที่มีความว่า "ครั้งนี้ทรงพระราชดำริเห็นว่า ราชการผลประโยชน์บ้านเมืองสิ่งใดที่จะเกิดขึ้น และการที่ยังรกร้างแต่เดิมนั้น ถ้าจะทรงจัดการแต่พระองค์เดียวก็จะไม่มีใครสำเร็จลงไปได้ ถ้ามีผู้ช่วยกันหลายปัญญาแล้ว การซึ่งรกร้างมาแต่เดิมก็จะได้ปลดเปลื้องไปทีละน้อย ๆ ความดีความเจริญก็คงจะเกิดแก่บ้านเมือง" ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงได้ทรงจัดตั้งสภาที่ปรึกษาขึ้นสองสภาเมื่อ พ.ศ. 2417 คือ รัฐมนตรีสภา (Council of State) สภาหนึ่ง และองคมนตรีสภา (Privy Council) อีกสภาหนึ่ง โดยมีพระราชประสงค์ที่จะให้รัฐมนตรีสภาเป็นสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน และพิจารณาร่างกฎหมายใหม่ที่จะใช้ในการบริหารราชการแผ่นดิน ส่วนองคมนตรีสภานั้น มีพระราชประสงค์ที่จะให้สภาที่ปรึกษาราชการในพระองค์ และทำหน้าที่คณะกรรมการชำระความ มีอำนาจเหมือนศาลรับสั่งด้วย การปกครองท้องที่ในส่วนที่ใกล้ชิดกับประชาชน พระองค์ก็ทรงเล็งเห็นถึงผลประโยชน์ในการที่ให้ประชาชนได้มีส่วน

^๕ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา กรรณสูต, เอกสารการเมืองการปกครองไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2518), หน้า 17.

สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทรงมีพระราชดำริเห็นพ้องกันว่า การปกครองแบบสุขาภิบาลนั้น จะจัดขึ้นและเกิดผลดีก็ต่อเมื่อประชาชนเข้าใจและเห็นคุณประโยชน์ เพราะเมื่อจัดสุขาภิบาลขึ้นในท้องที่ใด ประชาชนในท้องที่นั้นมิถุนายนที่จะต้องเสียภาษีเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายการดำเนินงานของสุขาภิบาล ถ้าประชาชนยังไม่เห็นคุณประโยชน์ของสุขาภิบาลอย่างจริงจัง ต้องบังคับให้ประชาชนร่วมมือบริจาคทรัพย์สินเพื่อมาจัดการสุขาภิบาลแล้ว สุขาภิบาลนั้นก็ดำเนินไปไม่ได้ผลดี เสด็จในกรมเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ได้ทรงแนะนำข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลต่างๆ ว่าให้จัดตั้งสุขาภิบาลในท้องที่เป็นการทดลองไปก่อน โดยทรงขอให้ "เกิดจากความนิยมของราษฎรก่อนคือให้ราษฎรทำทำและรัฐบาลตามหลัง" ทั้งนี้เพื่อให้การสำเร็จไปด้วยความชอบของประชาชน

ต่อมา กระทรวงมหาดไทยได้ร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการสุขาภิบาลสำเร็จลง ได้มีการพิจารณาอย่างรอบคอบแล้ว จึงได้ประกาศใช้ มีชื่อว่า "พระราชบัญญัติจัดการสุขาภิบาล ร.ศ.127" สุขาภิบาลตามพระราชบัญญัตินี้มี 2 ประเภท คือ สุขาภิบาลเมืองจัดตั้งในท้องที่ที่มีความเจริญสูง และสุขาภิบาลตำบล จัดตั้งในท้องที่ที่มีความเจริญรองลงมา แต่ทั้งนี้ไม่เป็นการบังคับว่าทุกท้องที่ที่จะต้องจัดการสุขาภิบาล ถ้าท้องที่ใดประชาชนมีความพร้อมและมีความต้องการ ข้าหลวงเทศาภิบาลและกำนันผู้ใหญ่บ้านในท้องที่นั้นเห็นชอบด้วย ก็ให้ข้าหลวงเทศาภิบาลมีใบบอกเข้ามากราบบังคมทูล ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจัดการสุขาภิบาลในท้องที่นั้น

หน้าที่ของสุขาภิบาล^{๑๐} ทั้งสุขาภิบาลเมืองและสุขาภิบาลตำบล มีหน้าที่ดังนี้

- (1) รักษาความสะอาดในท้องที่
- (2) การป้องกันและรักษาความเจ็บไข้ในท้องที่

^๙ กระทรวงมหาดไทย, "รายงานการประชุมข้าหลวงเทศาภิบาล ร.ศ.125" เทศาภิบาล, ปีที่ 1, เล่ม 22 (ตุลาคม-มีนาคม ร.ศ.125), หน้า 20.

^{๑๐} พระราชบัญญัติการจัดการสุขาภิบาลตามหัวเมือง พ.ศ.127.

(3) การบำรุงและรักษาทางไปมาในท้องที่

(4) การศึกษาขั้นต้นของราษฎร

ผู้บริหารสุขาภิบาล

ก. สุขาภิบาลเมืองมีกรรมการ 11 คน ประกอบด้วย¹¹

(1) ผู้ว่าราชการเมือง เป็นประธานกรรมการ

(2) ผู้เป็นหัวหน้าพนักงานการศึกษาในเมือง เป็นกรรมการ

(3) ปลัดเมือง เป็นเลขานุการและเป็นประธานแทนผู้ว่าราชการเมือง เมื่อผู้ว่าราชการเมืองทำการในสุขาภิบาลไม่ได้

(4) นายอำเภอท้องที่ เป็นกรรมการ

(5) นายแพทย์สุขาภิบาล เป็นกรรมการ

(6) นายช่างสุขาภิบาล เป็นกรรมการ

(7) กำหนดนายตำบลที่อยู่ในเขตสุขาภิบาล 5 คน แต่ถ้ากำหนดนายตำบลในเขตสุขาภิบาลมีไม่ครบ 5 คน ให้ข้าหลวงเทศาภิบาลมีอำนาจเลือกบุคคลซึ่งอยู่ในเขตท้องที่นั้น และเป็นผู้มีส่วนเสียภาษีโรงเรือนเป็นกำนันพิเศษจะให้จำนวนกำนันเป็นกรรมการสุขาภิบาลครบ 5 คน กำหนดพิเศษนี้อยู่ในตำแหน่งคราวละ 2 ปี แล้วเลือกใหม่ จะเลือกซ้ำคนเดิมอีกก็ได้

ข. สุขาภิบาลตำบล มีกรรมการ 5 คน ประกอบด้วย

(1) กำหนดนายตำบล เป็นประธาน

(2) รองกำนัน เป็นกรรมการ

(3) แพทย์ประจำตำบล เป็นกรรมการ

(4) ครูประจำตำบล เป็นกรรมการ

(5) ผู้ใหญ่บ้าน เป็นกรรมการ

¹¹ พระราชบัญญัติจัดการสุขาภิบาลตามหัวเมือง ร.ศ.127.

ถ้าหากเขตสุขาภิบาลรวมหลายตำบลเข้าด้วยกัน ก็ให้ข้าหลวงเทศาภิบาลเป็นผู้เลือกกำนันคนหนึ่งเป็นประธาน รองกำนัน แพทย์ และครู เป็นกรรมการจัดการสุขาภิบาล ส่วนผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่งซึ่งอยู่ในตำแหน่งกรรมการจัดการนั้น แล้วแต่ข้าหลวงเทศาภิบาลจะเลือกกำนันที่ไม่ได้เป็นประธานหรือผู้ใหญ่บ้านคนใดเข้าอยู่ในคณะกรรมการนั้นก็ได้นอกจากนั้นบรรดากำนัน รองกำนัน แพทย์ประจำตำบล และผู้ใหญ่บ้านที่เหลือในเขตสุขาภิบาลนั้น ให้ดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการที่ปรึกษา

ปรากฏว่ากิจการสุขาภิบาลได้รับความนิยมจากประชาชนมาก ได้มีการจัดตั้งสุขาภิบาลขึ้นถึง 35 แห่ง สุขาภิบาลเหล่านี้ได้ดำเนินกิจการสร้างผลประโยชน์ให้แก่ท้องถิ่น ประชาชนในท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง ตราบจนกระทั่งเมื่อได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศมาเป็นระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลในสมัยประชาธิปไตยได้สถาปนากการปกครองท้องถิ่นในรูปเทศบาลขึ้นแทน เมื่อปี พ.ศ. 2476 โดยเปลี่ยนแปลงฐานะท้องถิ่นที่เป็นสุขาภิบาลเดิมเป็นเทศบาล ตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พุทธศักราช 2476

การประกาศพระราชบัญญัติการจัดการสุขาภิบาล ร.ศ. 127 ก่อให้เกิดการจัดตั้งสุขาภิบาลขึ้นจำนวนมาก ในระยะเวลาต่อมาอีกไม่นานนักได้มีการจัดตั้งสุขาภิบาลตามหัวเมืองต่าง ๆ ขึ้นถึง 35 แห่ง ด้วยกัน¹²

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการขยายการจัดตั้งสุขาภิบาลออกไปอย่างรวดเร็ว แต่ก็ยังมีขอบเขตจำกัด กล่าวคือ ประชาชนยังมิได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างแท้จริง โดยจะเห็นว่า ยังมิได้ใช้วิธีการเลือกตั้งเจ้าหน้าที่ให้มีส่วนร่วมในการบริหาร การปฏิบัติงานของสุขาภิบาลใช้ข้าราชการของรัฐทั้งสิ้น¹³ นอกจากนี้ก็ไม่ได้มีการวางแผนที่จะพัฒนาการปกครองท้องถิ่นเพื่อให้เป็นพื้นฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยแต่อย่างใด จากความล้มเหลวที่เกิดขึ้น เซอร์ เอ็ดเวิร์ด อุก (Sir Edward Cook) ที่ปรึกษากระทรวงพระคลังฯ

¹² อุกัย หิรัญโต, การปกครองท้องถิ่น (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2523), หน้า 162.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 161.

ในสมัยรัชกาลที่ 7 ได้ให้ข้อสังเกตถึงความล้มเหลวของสุขาภิบาลที่ได้จัดตั้งขึ้น ตามพระราชบัญญัติสุขาภิบาล ร.ศ.127 ในบันทึกความเห็น เรื่อง "Municipalities-in Siam" ว่าเป็นเพราะไม่ได้ดำเนินการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติที่ตราขึ้น"¹⁴

2. การจัดการปกครองท้องถิ่นรูปแบบสุขาภิบาลในสมัยประชาธิปไตย

สุขาภิบาลยุคใหม่ได้ถือกำเนิดโดยพระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ.2495 และกฎหมายฉบับนี้ ไม่ได้แบ่งชั้นของสุขาภิบาลออกเป็นสุขาภิบาลเมืองและสุขาภิบาลท้องที่เหมือนการจัดสุขาภิบาลตามพระราชบัญญัติจัดการสุขาภิบาลหัวเมือง ร.ศ.127 คงมีสุขาภิบาลอย่างเดียวเหมือนกันหมด สุขาภิบาลก่อตั้งขึ้นได้ก็โดยประกาศของกระทรวงมหาดไทย ระบุชื่อและกำหนดเขตไว้ด้วย

ความมุ่งหมายของทางราชการที่ได้รื้อฟื้นการสุขาภิบาลขึ้นใหม่ครั้งนี้ มีปรากฏอยู่ในหนังสือกระทรวงมหาดไทยถึงผู้ว่าราชการภาคทุกภาคและผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัดว่า "มีความมุ่งหมายที่จะให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้นได้รับปรับปรุงสร้างความสำเร็จให้แก่ท้องถิ่นของตนและเพื่อเป็นแนวทางฝึกฝนให้ราษฎรเข้าใจและซาบซึ้งในระบอบการปกครองตนเองยิ่งขึ้น และเพื่อที่จะเป็นแนวทางเปิดเป็นเทศบาลในกาลต่อไป"¹⁵

หน้าที่ซึ่งกระทรวงมหาดไทยมีนโยบายที่จะให้สุขาภิบาลหรือจัดทำให้ได้ผลในระยะเริ่มแรกและได้กำชับให้จังหวัดต่าง ๆ เร่งรัดให้สุขาภิบาลจัดทำก็คือ กิจการด้านการสร้างและซ่อมแซมถนนหนทาง การรักษาความสะอาดและการสาธารณสุข เรื่องนี้กระทรวงมหาดไทยได้สั่งการไปยังผู้ว่าราชการทุกจังหวัดดังนี้

¹⁴ บันทึกความเห็นของเซอร์ เอ็ดเวิร์ด คูก (Sir Edward Cook) ที่ปรึกษากระทรวงพระคลัง เรื่อง "Municipalities in Siam" (16 สิงหาคม 2470) ในสนธิ เดชานันท์, แผนพัฒนาทางการเมืองไปสู่การปกครองระบอบ "ประชาธิปไตย" ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยเกษม, 2503), หน้า 10-31.

¹⁵ กระทรวงมหาดไทย, หนังสือที่ 18039/2498 ลงวันที่ 7 กันยายน 2498 เรื่อง การดำเนินงานสุขาภิบาลตามพระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ.2496 ในระยะเริ่มแรก

"สุขาภิบาลทุกแห่งควรกำหนดนโยบายให้มุ่งไปทางเสริมสร้าง
 ความเจริญให้แก่ท้องถิ่น เช่น วางโครงการให้หนักไปในทางจัดให้
 มีและบำรุงทางบก ทางน้ำ การสาธารณสุข การจัดให้มีน้ำสะอาด
 หรือการประปา ขณะนี้ปรากฏว่าสภาพของท้องถิ่นภายในเขตสุขาภิบาล
 ต่าง ๆ อีกหลายแห่งยังมีการคมนาคมไม่สะดวก ถนนหนทางอยู่ใน
 สภาพชำรุดทรุดโทรมเป็นหลุมเป็นบ่อและเต็มไปด้วยฝุ่นละออง จึงควร
 ที่จังหวัดจะได้เร่งรัดให้สุขาภิบาลขวนขวายซ่อมแซมหรือลาดยางถนน
 เหล่านั้นเสียโดยด่วน ก่อนที่จะใช้จ่ายไปในการอย่างอื่น หาก
 บรรดาถนนในเขตสุขาภิบาลโดยยังมีสภาพเป็นทางหลวงจังหวัดหรือ
 ทางหลวงแผ่นดินอยู่ก็ควรที่สุขาภิบาลจะได้ติดต่อขอรับโอนมาเป็น
 ของท้องถิ่นเสีย ในเมื่อมีงบประมาณบำรุงได้เพียงพอ แต่ถ้าสุขาภิบาล
 ยังไม่มีงบประมาณของตนเองเพียงพอที่จะปรับปรุงให้ดีขึ้นก็ขอให้
 พยายามติดต่อประสานงาน โดยขอความร่วมมือให้เจ้าหน้าที่แขวง
 หรือหมวดการทางเร่งซ่อมแซมถนนเหล่านั้นให้อยู่ในสภาพที่ดีต่อไป..."

นอกจากนี้ กระทรวงมหาดไทยยังได้กำชับการใช้จ่ายเงินของสุขาภิบาลต่าง ๆ
 ให้ใช้จ่ายเงินโดยประหยัดและเป็นประโยชน์โดยตรงแก่ประชาชนในเขตสุขาภิบาลมิให้ถือ
 โอกาสนำเงินของสุขาภิบาลไปใช้จ่ายในกิจการของอำเภอหรือกิจการที่ไม่เกี่ยวข้องกับ
 สุขาภิบาลโดยตรงอีกด้วย¹⁶

¹⁶ กระทรวงมหาดไทย, หนังสือด่วนมากที่ 21581/2500 ลงวันที่ 30 ธันวาคม
 2500 เรื่อง การใช้จ่ายเงินงบประมาณของสุขาภิบาล

การจัดตั้งสุขาภิบาลตาม พ.ร.บ.สุขาภิบาล 2495

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้มีการตราพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. 2476 ขึ้น บรรดาสุขาภิบาลที่ได้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติจัดการสุขาภิบาลหัวเมือง ร.ศ. 127 ซึ่งมีอยู่จำนวน 35 แห่ง ได้รับการเปลี่ยนแปลงฐานะที่เป็นเทศบาลทั้งหมด การปกครองรูปสุขาภิบาลก็หมดสิ้นไปโดยปริยาย และหยุดชะงักไปเป็นเวลานานถึง 20 ปี สาเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงสุขาภิบาลที่มีอยู่เดิมทั้งหมด ให้เป็นเทศบาลนั้นอาจเป็นเจตนารมณ์ของรัฐบาลที่ต้องการจะให้ประชาชน ได้มีโอกาสศึกษาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่นเบื้องต้น เพื่อที่จะได้เข้าใจในรูปการปกครองระดับชาติได้ติดต่อไป ทั้งนี้เพราะขณะเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองใหม่นั้น ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยดีพอ และโดยที่เห็นว่าการปกครองแบบเทศบาล เป็นการปกครองรูปสภาเทศบาลประกอบด้วยคณะเทศมนตรี (ฝ่ายบริหาร) และสมาชิกสภาเทศบาล (ฝ่ายนิติบัญญัติเลือกตั้งโดยประชาชน) คล้ายกับการปกครองระดับชาติแบบรัฐสภา ประกอบด้วยคณะรัฐมนตรี (ฝ่ายบริหาร) และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ฝ่ายนิติบัญญัติเลือกตั้งจากประชาชน) ผิดกับรูปการปกครองแบบสุขาภิบาลที่เป็นไปในรูปแบบกรรมการสุขาภิบาล ซึ่งประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเป็นส่วนใหญ่ทำหน้าที่ทั้งฝ่ายบริหารและนิติบัญญัติ ด้วยเหตุผลดังกล่าวเพื่อที่จะให้เทศบาลเป็นสนามฝึกขั้นต้น สำหรับการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้ได้จำนวนมากที่สุด ดังนั้น เมื่อได้ตราพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2476 ขึ้นใช้ จึงได้มีการยกฐานะสุขาภิบาลที่มีอยู่ทั้ง 35 แห่งขึ้นเป็นเทศบาลทั้งหมด อย่างไรก็ตามความพยายามที่จะจัดให้กับประชาชนปกครองตนเองในรูปเทศบาลนั้น ปรากฏว่ามีอุปสรรคขัดข้องนานาประการ จนไม่อาจขยายให้แพร่หลายออกไปได้ทั่วถึง ในปี พ.ศ. 2489 มีเทศบาลจำนวนทั้งสิ้นเพียง 117 แห่ง¹⁷ หลังจากนั้นไม่มีการจัดตั้งเทศบาลขึ้นอีกเลย จนกระทั่งปี พ.ศ. 2500 ได้ยกฐานะสุขาภิบาล รวม 3 แห่ง เป็นเทศบาลตำบลคือ สุขาภิบาลโคกสำโรง สุขาภิบาลกบินทร์ และสุขาภิบาลบัวใหญ่ รวมเป็นเทศบาลทั้งสิ้น 120 เทศบาล (ต่อมาเหลือ

¹⁷ ชำนาญ ยุวบูรณ์, "เทศบาล" เทศบาล ปีที่ 1 ฉบับที่ 6 (ประจำเดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม 2494), หน้า 28.

เพียง 118 เทศบาล เนื่องจากมีการจัดรูปการปกครองนครหลวงใหม่เรียกว่ากรุงเทพมหานคร ตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 335 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515 เป็นผลให้เทศบาลนครหลวง กรุงเทพมหานคร (สลายตัวไปโดยปริยาย) อุปสรรคข้อขัดข้องที่สำคัญก็คือเรื่องปัญหารายได้ไม่เพียงพอที่จะดำเนินงานให้ได้ผลดี ทั้งนี้ เพราะเทศบาลต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นเงินเดือน หรือ ค่าจ้างพนักงานเป็นจำนวนมาก กล่าวได้ว่า เทศบาลเกือบทุกแห่งมีรายได้ไม่พอเลี้ยงตัวเอง แม้แต่เทศบาลนครกรุงเทพ ซึ่งเป็นเทศบาลใหญ่มีรายได้มากรัฐบาลก็ยังต้องจ่ายเงินช่วยเหลือ เพื่อเป็นเงินเพิ่มให้อีก โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2498 เป็นเงินประมาณ 22 ล้านบาท เมื่อรวมงบประมาณที่รัฐบาลต้องจ่ายเงินอุดหนุนให้แก่เทศบาลต่าง ๆ สำหรับจ่ายเป็นเงินเพิ่มเงินเดือนของพนักงานเทศบาลที่ราชอาณาจักรแล้ว เป็นจำนวนสูงถึงปีละประมาณ 65 ล้านบาท ซึ่งเป็นภาระอันหนักของรัฐบาล^{๑๖} ด้วยเหตุผลดังกล่าว รัฐบาลจึงได้ทวนกลับมาเอาระบบการปกครองรูปสุขาภิบาลมาใช้อีกครั้งหนึ่ง ด้วยการตราพระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ. 2495 ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะเร่งรัดการปกครองท้องถิ่น ให้ขยายตัวออกไปทั่วประเทศและให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีโอกาสปรับปรุง สร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ท้องถิ่นของตนไปพลางก่อน ต่อเมื่อสุขาภิบาลมีความเจริญถึงขนาดแล้วก็จะได้พิจารณาฐานะของสุขาภิบาลต่าง ๆ เหล่านั้นขึ้นเป็นเทศบาลต่อไป ในการดำเนินงานสุขาภิบาลในระยะเริ่มแรกนั้นมีความมุ่งหมายที่จะให้ประชาชนในท้องถิ่นเหล่านั้นได้มีโอกาสปรับปรุง เสริมสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่นของตน ทั้งหวังด้วยว่าจะเป็นแนวทางฝึกฝนอบรมให้ราษฎรเข้าใจซาบซึ้งในระบอบการปกครองตนเองยิ่งขึ้น^{๑๗}

^{๑๖} ประสิทธิ์ โกมลมาลย์, "โครงการจัดตั้งเทศบาลและสุขาภิบาล" เทศาภิบาล เล่ม 50 ตอน 8 (สิงหาคม 2498), หน้า 24.

^{๑๗} กระทรวงมหาดไทย หนังสือที่ 10839/2498 ลงวันที่ 1 กันยายน 2498 เรื่อง การดำเนินงานสุขาภิบาลในระยะเริ่มแรก.

การจัดตั้งสุขาภิบาลปี พ.ศ. 2498

๗๗๗ จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ในขณะนั้นได้ตั้งข้อสังเกตเนื่องในโอกาสที่ ๗๗๗ ได้ไปตรวจราชการและเยี่ยมเยียนประชาชนในท้องที่จังหวัดภาคใต้ เมื่อวันที่ 3-18 กุมภาพันธ์ 2498 ว่ากิจการเทศบาลในจังหวัดภาคใต้ได้อำนวยประโยชน์สร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่นเป็นอันมาก และอยู่ในความนิยมชมชอบจากประชาชนโดยทั่วไป จึงขอให้กระทรวงมหาดไทยริบพิจารณาดำเนินการประกาศตั้งสุขาภิบาลหรือเทศบาลเพิ่มเติมให้มีจำนวนมากขึ้น แต่โดยเหตุที่การจัดตั้งเทศบาลในขณะนั้นมีอุปสรรคเกี่ยวกับการเงินดังกล่าวมาแล้ว ดังนั้นกระทรวงมหาดไทยจึงหันมาสนับสนุนโครงการจัดตั้งการปกครองท้องถิ่นรูปสุขาภิบาลขึ้น นโยบายในการจัดตั้งสุขาภิบาลในขั้นแรก หนักไปในทางที่จะให้เป็นตัวอย่างสำหรับประชาชนได้ศึกษา เพื่อดึงดูดความสนใจให้หันมาร่วมมือกับฝ่ายปกครองในกิจการทำนุบำรุงท้องถิ่นสร้างความเจริญให้แก่ตนเอง กระทรวงมหาดไทยจึงมีนโยบายจะจัดตั้งสุขาภิบาลให้มีอย่างน้อยจังหวัดละหนึ่งแห่ง รวมทั้งสิ้น 71 แห่งก่อน

กระทรวงมหาดไทยได้ดำเนินการจัดตั้งสุขาภิบาลทั้ง 71 แห่งนี้ เสร็จสิ้นในปี พ.ศ. 2498 นั้นเอง จะเห็นได้ว่าการจัดตั้งสุขาภิบาลทั้ง 71 แห่ง ตามพระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ. 2495 นั้น มีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการด้วยกัน คือ ประการแรกมีวัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริมให้ประชาชน ได้จัดการปกครองท้องถิ่นของตนเองตามคตินิยมของระบอบประชาธิปไตย อีกประการหนึ่ง เพื่อที่จะมุ่งประหยัดค่าใช้จ่ายเป็นการแก้ไขข้อบกพร่องของการปกครองระบบเทศบาล ที่ได้นำมาทดลองใช้ตั้งแต่พ.ศ. 2476 เป็นต้นมา สำหรับผู้วิจัยเห็นว่า วัตถุประสงค์ทั้งสองประการนี้ เป็นผลเฉพาะในข้อที่ว่าเป็นการประหยัดรายจ่ายในด้านเงินเดือน ค่าจ้าง เจ้าหน้าที่ คนงาน และในการทะนุบำรุงท้องถิ่นอำนวยความสะดวก ความผาสุกให้กับประชาชนเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะรูปสุขาภิบาลปี พ.ศ. 2495 ใช้ข้าราชการเข้ามาร่วมดำเนินงานเสียเป็นส่วนมาก สำหรับวัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนจัดการปกครองท้องถิ่นของตนเอง ตามระบอบประชาธิปไตยนั้น ได้ผลน้อยมาก เนื่องจากการปกครองแบบสุขาภิบาลนี้ ประชาชนมีบทบาทน้อยมาก ส่วนใหญ่ยังไม่มี ความเข้าใจ และขาดความสนใจเรื่องการบริหารงานของสุขาภิบาล โดยเข้าใจว่าเป็นงานในอำนาจหน้าที่ของทางอำเภอเสียมากกว่า เพราะเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานสุขาภิบาล

เป็นหลักก็คือ นายอำเภอ ปลัดอำเภอ เสมียนตราอำเภอ ซึ่งเป็นข้าราชการทั้งนั้น แม้กระทั่งสำนักงานสุขาภิบาลส่วนใหญ่ก็อาศัยอยู่บนที่ว่าการอำเภอนั่นเอง

การจัดตั้งสุขาภิบาลในปี พ.ศ. 2499

กระทรวงมหาดไทยมีความประสงค์ที่จะจัดตั้งสุขาภิบาลให้ทั่วทุกท้องถิ่น อันเป็นที่ตั้งที่ว่าการอำเภอ กิ่งอำเภอ และชุมชน ซึ่งมีลักษณะเป็นตลาดการค้าทุกตำบลทั่วราชอาณาจักร ซึ่งประมาณว่าจะมีจำนวน 500 แห่ง การจัดตั้งสุขาภิบาลดังกล่าวให้พิจารณาตามหลักเกณฑ์ ดังนี้¹⁹

1. เนื้อที่ของสุขาภิบาลแต่ละแห่ง โดยปกติควรจะมีขนาดประมาณ 1-4 กม.²⁰
2. สำหรับตำบลอันเป็นตลาดชุมชน นอกจากถิ่นที่ตั้งที่ว่าการอำเภอหรือกิ่งอำเภอ ให้ถือเกณฑ์ดังนี้
  - 2.1 ควรมีร้านค้าอย่างน้อยประมาณ 100 ห้อง และ
  - 2.2 จำนวนประชากรอย่างน้อย 1,500 คน
3. สำหรับท้องถิ่นอันเป็นที่ตั้งที่ว่าการอำเภอ หรือกิ่งอำเภอนั้น ให้ดำเนินการจัดตั้งเป็นสุขาภิบาลทุกแห่ง โดยไม่มีเงื่อนไข
4. ปรากฏว่าเพียงปี พ.ศ. 2499 กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศจัดตั้งสุขาภิบาลมีจำนวนถึง 321 แห่ง

การจัดตั้งสุขาภิบาลหลังปี พ.ศ. 2499

ภายหลังจากการจัดตั้งสุขาภิบาลเมื่อปี พ.ศ. 2499 แล้ว ในปีต่อมาคือ ปี พ.ศ. 2500 ได้ตั้งขึ้น 83 แห่ง ปี 2501 ไม่มีการจัดตั้งสุขาภิบาล ปี พ.ศ. 2502 มีการจัดตั้งสุขาภิบาลเพียง 2 แห่ง และปี พ.ศ. 2503 ก็ไม่มีการจัดตั้งสุขาภิบาล ทั้งนี้เพราะท้องถิ่น

²⁰ กระทรวงมหาดไทย หนังสือที่ 8353/2499 ลงวันที่ 13 เมษายน 2499

ซึ่งมีชุมชน อาคารร้านค้าและรายได้ที่สมควรยกฐานะเป็นสุขาภิบาล ได้จัดตั้งเป็นสุขาภิบาล
หมดแล้ว แต่โดยที่ทางราชการมีความประสงค์จะให้การปกครองท้องถิ่นในรูปสุขาภิบาลได้
ขยายไปทั่วทุกท้องถิ่น ที่เห็นว่าความเจริญก้าวหน้าได้ขยายตัวขึ้นใหม่ เพื่อจัดตั้งเป็นสุขาภิบาล
เพิ่มขึ้นอีก ดังนี้²¹

1. ท้องถิ่นบริเวณที่ตั้งที่ว่าการอำเภอ หรือกิ่งอำเภอที่ยังมิได้จัดตั้งเป็น
สุขาภิบาล
2. ท้องถิ่นบริเวณชุมชนที่มีรายได้พอสมควรที่ราษฎรและมีอาคารร้านค้าแน่น
หนา และมีแนวผังเมืองพอที่จะเจริญก้าวหน้าต่อไป

หลังจากที่กระทรวงมหาดไทยได้สั่งการไปแล้ว ปรากฏว่ามีจังหวัดต่าง ๆ ได้
ขอจัดตั้งสุขาภิบาลขึ้นอีกหลายแห่ง จนถึงเดือนพฤศจิกายน 2534 มีสุขาภิบาลทั้งสิ้น 700
กว่าแห่ง

การขยายเขตสุขาภิบาลและสุขาภิบาลเต็มพื้นที่อำเภอ

ต่อมากระทรวงมหาดไทยได้พิจารณาเห็นว่า ท้องถิ่นใดที่มีสภาพสมควรที่จะยก
ฐานะเป็นสุขาภิบาลได้ และปรากฏว่าท้องถิ่นแห่งนั้นอยู่ใกล้กับสุขาภิบาลที่ได้จัดตั้งไปแล้วก็
ควรจะได้รายงานขอดำเนินการขยายเขตสุขาภิบาล ไม่ใช่ขอตั้งสุขาภิบาลขึ้นใหม่ โดยคำนึง
ถึงหลักประหยัดค่าใช้จ่าย และประสิทธิภาพในการดำเนินงาน²² ในปี พ.ศ. 2504
อธิบดีกรมการปกครองในสมัยนั้น ได้เดินทางไปตรวจราชการที่อำเภอนครชัยศรี แล้ว
ปรากฏว่าในขณะนั้นสุขาภิบาลนครชัยศรีมีรายได้ถึง 941,378 บาท โดยมีพลเมืองใน

²¹ กระทรวงมหาดไทย, หนังสือที่ มท. 1389/2504 ลงวันที่ 25 มกราคม
2504 เรื่อง การจัดตั้งสุขาภิบาล.

²² กระทรวงมหาดไทย, หนังสือที่ 5445/2506 ลงวันที่ 2 เมษายน 2506
เรื่อง การจัดตั้งสุขาภิบาลและการขยายเขตสุขาภิบาล.

เขตสุขภาพเพียง 3,862 คน จึงดำริว่าสุขภาพนครชัยศรีในขณะนั้นมีรายได้สูงเพียงพอที่จะใช้บำรุงส่งเสริมท้องถิ่นให้กว้างขวางออกไป²³ และได้แนะนำจังหวัดนครปฐมให้ขยายพื้นที่สุขภาพนครชัยศรีออกไป จังหวัดนครปฐม จึงได้จัดทำโครงการขยายเขตสุขภาพเต็มพื้นที่อำเภอขึ้น และกระทรวงมหาดไทยได้ประกาศให้เปลี่ยนแปลงเขตสุขภาพเต็มพื้นที่อำเภอ เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2505 หลังจากนั้นกระทรวงมหาดไทยได้มีหนังสือเวียนที่ 2133/2505 ลงวันที่ 19 ธันวาคม 2505 ถึงผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัด ชักข้อมความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายที่จะส่งเสริมการขยายเขตสุขภาพเต็มพื้นที่อำเภอให้จังหวัดต่าง ๆ ถือปฏิบัติ จากนั้นก็มีจังหวัดต่าง ๆ ขยายเขตสุขภาพเต็มพื้นที่อำเภอ ซึ่งกระทรวงมหาดไทยได้มีประกาศให้จัดตั้งแล้วตามตาราง ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²³ กองราชการส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง เรื่อง แผนดำเนินงานขยายเขตสุขภาพ (แฟ้มเอกสารราชการ).

ตาราง 1 ที่แสดงรายชื่อสาขาภิบาลขยายเขตพื้นที่เดิมเขตอำเภอทั่วประเทศ

ลำดับที่	ชื่อสาขาภิบาล	จังหวัด	วันจัดตั้ง
1	นครชัยศรี	นครปฐม	1 ตุลาคม 2505
2	สมุย	สุราษฎร์ธานี	11 ตุลาคม 2506
3	มีนบุรี	นครหลวงฯ	11 เมษายน 2506
4	บางเขน	นครหลวงฯ	21 ตุลาคม 2506
5	บางกะปิ	นครหลวงฯ	12 พฤศจิกายน 2506
6	ประเวศน์	นครหลวงฯ	29 พฤศจิกายน 2506
7	หนองจาง	อุทัยธานี	29 ธันวาคม 2506
8	ราษฎร์บูรณะ	นครหลวงฯ	2 สิงหาคม 2506
9	สามพราน	นครปฐม	29 กันยายน 2508
10	กระทุ่ม	ภูเก็ต	6 พฤษภาคม 2510

ที่มา : สมุดทะเบียนสาขาภิบาล กองราชการส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง

วิวัฒนาการการปกครองรูปสาขาภิบาลของประเทศไทย เริ่มต้นมาตั้งแต่สมัย ร.ศ. 116 จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2476 ได้สลายตัวไปเป็นเวลาประมาณ 20 ปี จึงได้มีการรื้อฟื้นรูปการปกครองแบบสาขาภิบาลขึ้นมาอีก โดยพระราชบัญญัติสาขาภิบาล พ.ศ. 2495 ดังกล่าวมาตามลำดับแล้วนั้น ปัจจุบันนี้ในท้องที่อำเภอทั้งหมด จำนวน 550 อำเภอ⁷ มีสาขาภิบาลเกือบทุกอำเภอ จนกล่าวได้ว่ากิจการสาขาภิบาลได้ขยายแผ่คลุมอาณาเขตทั่วทั้งประเทศ จะเห็นได้ว่าการสาขาภิบาลในระยะหลังนี้ เป็นไปในรูปจัดตั้งเพื่อขยายจำนวนและขยายเขตสาขาภิบาล เพื่อให้มีอาณาเขตมากและรายได้มากขึ้น สำหรับนำมาทะนุบำรุงท้องถิ่น

มากกว่าที่จะพัฒนารูปการปกครองให้เป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ต่อไป และผู้วิจัยเข้าใจว่าการปกครองท้องถิ่นรูปสภาภิบาลของประเทศไทยจะเป็นไปลักษณะ เช่นนี้อีก เป็นเวลานานโดยไม่อาจกำหนดเวลาได้ เหตุผลสำคัญที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะสภาพ สังคมของประเทศไทยเป็นไปในแบบหยิ่งยโสให้จากเบื้องบนมาสู่เบื้องล่าง และประชาชน ยังขาดความสนใจในเรื่องเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ในทางการปกครองตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มีความรู้และความเข้าใจในทางการเมืองและมิได้ตื่นรับต่อ สู่ที่จะปกครองตนเอง ความคิดริเริ่มต่าง ๆ จึงมาจากเบื้องบน ประชาชนตกอยู่ในฐานะ เป็นผู้รับเอา ตั้งแต่ในระยะที่ประชาธิปไตยเป็นของใหม่ จนถึงปัจจุบัน

การปกครองระบบสภาภิบาลนั้นเริ่มต้น ดำเนินการจัดตั้ง ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และมาหยุดชะงักลงเมื่อรัชกาลที่ 5 สวรรคต และได้นำรูปแบบเก่ามาปรับปรุงใหม่ ใน พ.ศ. 2495 โดยตราออกมาเป็นพระราชบัญญัติ พ.ศ. 2495 และได้ทำการปรับปรุงใหม่ เพียงบางส่วนใน พ.ศ. 2511 เท่านั้น นับได้ว่า การปกครองระบบสภาภิบาลนั้นได้มีการ เปลี่ยนแปลงหรือวิวัฒนาการที่ช้ามาก ยังคงยึดรูปแบบเก่า ๆ ที่กำหนดมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2495 อย่างไรก็ตามก็ได้มีการดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการหลายชุดเพื่อทำการศึกษา และเสนอแนวทางแก้ไขปรับปรุงรูปแบบสภาภิบาลให้ดีขึ้น เช่น ในปี พ.ศ. 2515 รัฐบาลได้จัด ตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง ชื่อ คณะกรรมการนโยบายและแผนมหาดไทย เพื่อทำการศึกษา และหาวิธีปรับปรุงการจัดองค์การขององค์การปกครองท้องถิ่นเสียใหม่ ซึ่งคณะกรรมการชุดนี้ ได้ทำการศึกษานิติศาสตร์ เพื่อปรับปรุงองค์การปกครองท้องถิ่นรูปสภาภิบาล และได้เสนอข้อ เสนอแนะมากมายหลายประการ ทั้งในด้านการกำหนดคุณสมบัติท้องถิ่นที่จะจัดตั้งสภาภิบาลองค์- ประกอบของคณะกรรมการ สภาภิบาล อำนาจหน้าที่ การคลัง การควบคุม²⁵ ครั้นต่อมาได้มีการ แต่งตั้งคณะกรรมการเตรียมการ และพิจารณาจัดระเบียบการปกครองส่วนท้องถิ่นขึ้นเมื่อ

²⁴ สมุดทะเบียนกองปกครองท้องถิ่น กรมการปกครอง (ถึงเดือนพฤศจิกายน 2515).

²⁵ ประหยัด หงษ์ทองคำ, การพัฒนาทางการเมืองโดยกระบวนการปกครองท้องถิ่น

เดือนเมษายน พ.ศ. 2517 เพื่อเตรียมการปรับปรุง การปกครองท้องถิ่นให้สอดคล้องกับ บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 คณะกรรมการชุดนี้ได้มีมติให้ปรับปรุงการปกครองท้องถิ่น ในรูปสภาภิบาลหลายประการด้วยกันที่น่าสนใจและ ควรกล่าวถึงมีดังนี้²⁶

ก) การจัดตั้งสภาภิบาล ท้องที่ที่จะจัดตั้งเป็นสภาภิบาลตามหลักเกณฑ์ที่ คณะ กรรมการกำหนดไว้ดังนี้

1. เป็นชุมนุมชนหนาแน่น ตามหลักเกณฑ์ที่กระทรวงมหาดไทยจะได้กำหนดไว้
2. มีรายได้โดยประมาณไม่ต่ำกว่าปีละ 200,000 บาท โดยไม่รวมเงินอุดหนุน
3. ได้รับความเห็นชอบจากผู้มีสิทธิเลือกตั้งส่วนมากในท้องถิ่น

อนึ่ง โดยคณะกรรมการเตรียมการและพิจารณาจัดระเบียบการปกครองส่วนท้องถิ่น พิจารณาเห็นสมควรให้ยุบเลิกสภาภิบาลที่มีอยู่ก่อนที่มีรายได้ในปีงบประมาณที่ล่วงมา โดยไม่รวมเงินอุดหนุนทุกประเภทด้วยว่า 200,000 บาท โดยให้ออนกิจการทรัพย์สิน หนี้สิน งบประมาณที่มีอยู่แล้วไปให้องค์การบริหารส่วนจังหวัด

ข) องค์ประกอบของคณะกรรมการสภาภิบาล คณะกรรมการสภาภิบาลซึ่งทำหน้าที่บริหารงานของสภาภิบาลทั้งด้านนิติบัญญัติและบริหารนั้นได้รับตำแหน่งโดยการเลือกตั้งของราษฎรซึ่งมีจำนวนตามเกณฑ์ ดังนี้

1. สภาภิบาลใดมีรายได้เมื่อสิ้นปีงบประมาณล่วงมาแล้ว โดยไม่รวมเงินอุดหนุนต่ำกว่า 500,000 บาท ให้มีกรรมการได้ 3 คน
2. สภาภิบาลใดมีรายได้มากกว่า 500,000 บาท โดยไม่รวมเงินอุดหนุน ให้มีกรรมการได้ 5 คน

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 107-109.

กรรมการอยู่ในตำแหน่งคราวละ 4 ปี และให้กรรมการเลือกกันเองเป็นประธาน 1 คน คณะกรรมการรับผิดชอบร่วมกัน ในการบริหารกิจการของสหภาพ โดย มีประธานเป็นหัวหน้า

ค) พนักงานสหภาพ ให้มีพนักงานสหภาพประกอบด้วย ปลัดสหภาพ สมุหบัญชีสหภาพ และพนักงานสหภาพอื่นตามความจำเป็น โดยมีปลัดสหภาพ เป็นผู้บังคับบัญชารับผิดชอบงานประจำทั่วไป

ข้อสังเกต เกี่ยวกับการปรับปรุงการปกครองท้องถิ่นในรูปสหภาพ ดังนี้

1. พิจารณาเห็นว่าท้องที่ที่จะเป็นสหภาพได้นั้น ต้องมีรายได้พอสมควร คือ ประมาณปีละ 200,000 บาท ถ้าสหภาพใดมีรายได้ต่ำกว่านั้น ก็ให้โอนไปขึ้นกับองค์การบริหารส่วนจังหวัด เพราะถ้าสหภาพมีรายได้น้อยเกินไป ก็ไม่อาจจะดำเนินการพัฒนาท้องถิ่นในรูปสหภาพให้เกิดผลก็ได้

2. การยกฐานะท้องที่เป็นสหภาพ จะต้องได้รับความเห็นชอบจากราษฎรผู้มีสิทธิเลือกตั้งในท้องที่นั้น เพราะเป็นเรื่องที่ประชาชนในท้องที่นั้นต้องมีภาระผูกพันเพิ่มขึ้น

3. คณะกรรมการสหภาพรูปแบบใหม่นี้ ประกอบด้วยผู้ที่ได้รับเลือกตั้งจากประชาชนทั้งหมด ไม่มีข้าราชการเข้ามาเป็นคณะกรรมการโดยตำแหน่งร่วมด้วย

4. พนักงานสหภาพ ตั้งแต่ปลัดสหภาพจนถึงเสมียน พนักงานทุกคน เป็นพนักงานของสหภาพโดยแท้ มิใช่แต่งตั้งข้าราชการ เช่น ปลัดอำเภอ เสมียนตราอนามัย อำเภอ ฯลฯ ไปดำรงตำแหน่งพนักงานสหภาพเหมือนแต่ก่อน

จากการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อศึกษาถึงการปรับปรุงรูปแบบสหภาพนั้น ก็ได้มีการนำไปปรับปรุงแบบของสหภาพแต่อย่างใดไม่ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2527 ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการปฏิรูประบบบริหารราชการและระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งได้ทำการสัมมนาเรื่อง "การปฏิรูประบบบริหารราชการและระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน" ณ โรงแรมแกรนด์พาเลซ เมืองพญา จังหวัดชลบุรี ในระหว่างวันที่ 20-22 มกราคม 2527 เพื่อเป็นการสนองนโยบายรัฐบาล ในอันที่จะปรับปรุงระบบบริหารราชการให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวได้พิจารณาเห็นว่า พระราชบัญญัติสหภาพมาตรา 7

ซึ่งกำหนดให้สภาภิบาลมีกรรมการประกอบด้วยกรรมการโดยตำแหน่งกับโดยการแต่งตั้ง ซึ่งก็ได้แก่นายอำเภอ หัวหน้าสถานีตำรวจ ปลัดอำเภอ สาธารณสุขอำเภอ สมุหบัญชีอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในเขตสภาภิบาล และกรรมการโดยการเลือกตั้ง ได้แก่ผู้ที่ประชาชน ในเขตสภาภิบาลเลือกตั้งมีจำนวน 4 คน ซึ่งเป็นผลให้การบริหารงานส่วนใหญ่ดำเนินการโดย คณะข้าราชการอำเภอ ประชาชนมีส่วนร่วมและควบคุมการบริหารงานของสภาภิบาลได้น้อยมาก จะมีเพียงเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับแผนการดำเนินงานและร่วมในการร่างข้อบังคับ สภาภิบาล ซึ่งในทางปฏิบัติประชาชนที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามาเป็นกรรมการบริหารสภาภิบาลก็ มักจะมีความเห็นคล้ายตามความเห็นของประธานกรรมการสภาภิบาล หรือนายอำเภอเป็นใหญ่ ตัวแทนของประชาชน จึงเป็นเพียงแต่ผู้รับรู้หรือที่ปรึกษาเท่านั้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการบริหารงานสภาภิบาล ซึ่งเป็นการบริหารท้องถิ่นนั้นยังขัดกับหลักการตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521 ที่กำหนดให้คณะบริหารท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นให้มาจากการเลือกตั้งเป็นหลัก²⁷ และจากนโยบายของรัฐบาลที่ได้แถลงไว้ต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2526 ในส่วนที่เกี่ยวกับนโยบายทางการเมืองและการบริหารดังนี้²⁸

"จะส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น โดยให้ประชาชนมีสิทธิและความสามารถในการปกครองตนเองยิ่งขึ้น เพื่อให้การปกครองท้องถิ่นมีประสิทธิภาพในการพัฒนาท้องถิ่นตามความต้องการของประชาชน และเป็นพื้นฐานที่ดีของการปกครองระบอบประชาธิปไตย"

คณะปฏิรูปฯ ดังกล่าวจึงได้เสนอข้อเสนอแนะดังนี้²⁹

²⁷ รายงานการสัมมนาปฏิรูประบบบริหารและระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน, เทศภิบาล ปีที่ 79 ฉบับที่ 2 กุมภาพันธ์ 2527, หน้า 130.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 96.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 130.

1. ควรปรับปรุงโครงสร้างคณะกรรมการสุขาภิบาลตามพระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ. 2495 โดยลดจำนวนข้าราชการประจำที่เป็นกรรมการสุขาภิบาล โดยตำแหน่งลงและเพิ่มจำนวนกรรมการสุขาภิบาลที่ได้รับเลือกตั้งโดยตรงจากราษฎรให้มากขึ้น
2. สุขาภิบาลซึ่งมีฐานะการคลังที่เพียงพอจะบริหารงานประจำของตนเอง ได้ให้มีการเลือกตั้งประธานกรรมการสุขาภิบาลจากกรรมการที่มาจากการเลือกตั้ง
3. ปรับปรุงแก้ไขคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งและวิธีการเลือกตั้งกรรมการสุขาภิบาลให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันให้มากขึ้น

จากข้อเสนอของคณะปฏิรูปฯ และเป็นการสมควรที่จะได้ปรับปรุงโครงสร้างคณะกรรมการสุขาภิบาลตามพระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ. 2495 โดยลดจำนวนข้าราชการประจำที่เป็นกรรมการสุขาภิบาลโดยตำแหน่งคงเหลือเท่าที่จำเป็น เพิ่มจำนวนกรรมการสุขาภิบาลที่ได้รับเลือกตั้งโดยตรงจากราษฎรให้มากขึ้น และเมื่อสุขาภิบาลใดมีฐานะการคลังซึ่งเพียงพอที่จะบริหารงานประจำของสุขาภิบาลได้ ให้มีการเลือกประธานกรรมการสุขาภิบาลจากกรรมการสุขาภิบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ทั้งควรแก้ไขคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งและวิธีการเลือกตั้งกรรมการสุขาภิบาลให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน และประกอบกับได้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติสุขาภิบาลเพื่อแก้ไขหลักการสำคัญโดยให้มีคณะกรรมการสุขาภิบาลประกอบด้วยกำนันผู้ใหญ่บ้านในเขตสุขาภิบาลเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และกรรมการโดยการเลือกตั้งจากราษฎร 9 คน ไม่ให้ข้าราชการประจำเป็นกรรมการสุขาภิบาล ในที่สุดคณะกรรมการประสานงานสภาผู้แทนราษฎรได้นำเอาร่างข้อเสนองานของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และคณะกรรมการปฏิรูประบบราชการมาพิจารณาร่วมกัน และยกร่างเป็นร่างพระราชบัญญัติสุขาภิบาลเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร และในที่สุดก็ตราเป็นพระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ. 2528 ขึ้น โดยมีสาระสำคัญดังนี้^{๓๐}

^{๓๐} พระราชบัญญัติสุขาภิบาล 2520, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 102 ตอนที่ 154 ฉบับพิเศษ (ตุลาคม 2528), มาตรา 3, มาตรา 4, มาตรา 5, มาตรา 6.

ก) คณะกรรมการสาขาวิชา ตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติสาขาวิชา พ.ศ. 2528 กำหนดให้คณะกรรมการสาขาวิชาประกอบด้วย

1. นายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอแห่งท้องที่ ที่สาขาวิชานั้นตั้งอยู่แล้วแต่กรณี

2. ปลัดอำเภอแห่งอำเภอหรือกิ่งอำเภอที่สาขาวิชานั้นตั้งอยู่ แล้วแต่กรณี ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้งขึ้นจำนวนหนึ่งคน

3. กำนันแห่งตำบล ซึ่งมีพื้นที่ส่วนหนึ่งส่วนใดหรือทั้งหมดของตำบลนั้นอยู่ในเขตสาขาวิชา

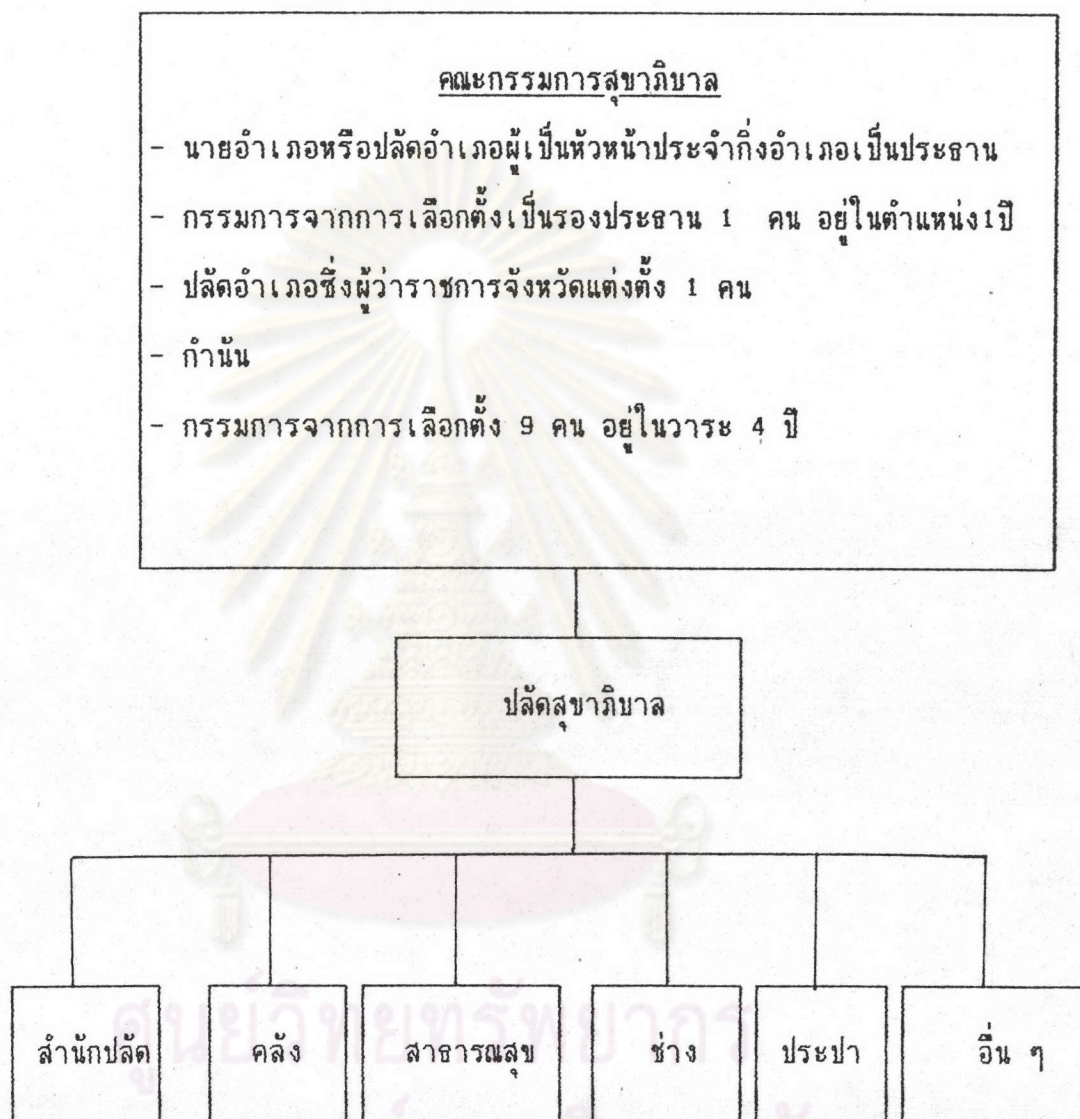
4. ผู้มีคุณสมบัติ และไม่มีลักษณะต้องห้ามสำหรับผู้สมัครรับเลือกตั้งตามกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้ง สมาชิกสภาเทศบาล ซึ่งราษฎรในเขตสาขาวิชานั้นตั้งขึ้น 9 คน (มาตรา 6 กำหนดให้กรรมการสาขาวิชาที่มาจากการเลือกตั้งอยู่ในตำแหน่งคราวละ 4 ปี)

ข) ประธานกรรมการ มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติสาขาวิชา 2523 กำหนดให้นายอำเภอหรือปลัดอำเภอ ผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอแห่งท้องที่ที่สาขาวิชานั้นตั้งอยู่เป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง และให้มีรองประธานกรรมการสาขาวิชาหนึ่งคน ซึ่งคณะกรรมการสาขาวิชาได้ประชุมกันเลือกจากกรรมการที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามารองประธานกรรมการให้อยู่ในตำแหน่งได้คราวละ 1 ปี และในมาตรา 5 ก็ได้กำหนดไว้ว่าเมื่อใดสาขาวิชาใดมีฐานะทางการคลังเพียงพอ ที่จะบริหารงานประจำของสาขาวิชาได้ให้นายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอพ้นจากตำแหน่งกรรมการสาขาวิชา และประธานกรรมการสาขาวิชา โดยให้ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาคณะกรรมการสาขาวิชาแทน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงสร้างของสาขาวิชา
รูปแบบที่ประธานคณะกรรมการสาขาวิชาโดยตำแหน่ง ตาม พรบ.สาขาวิชา
(ฉบับที่ 3)พ.ศ.2528

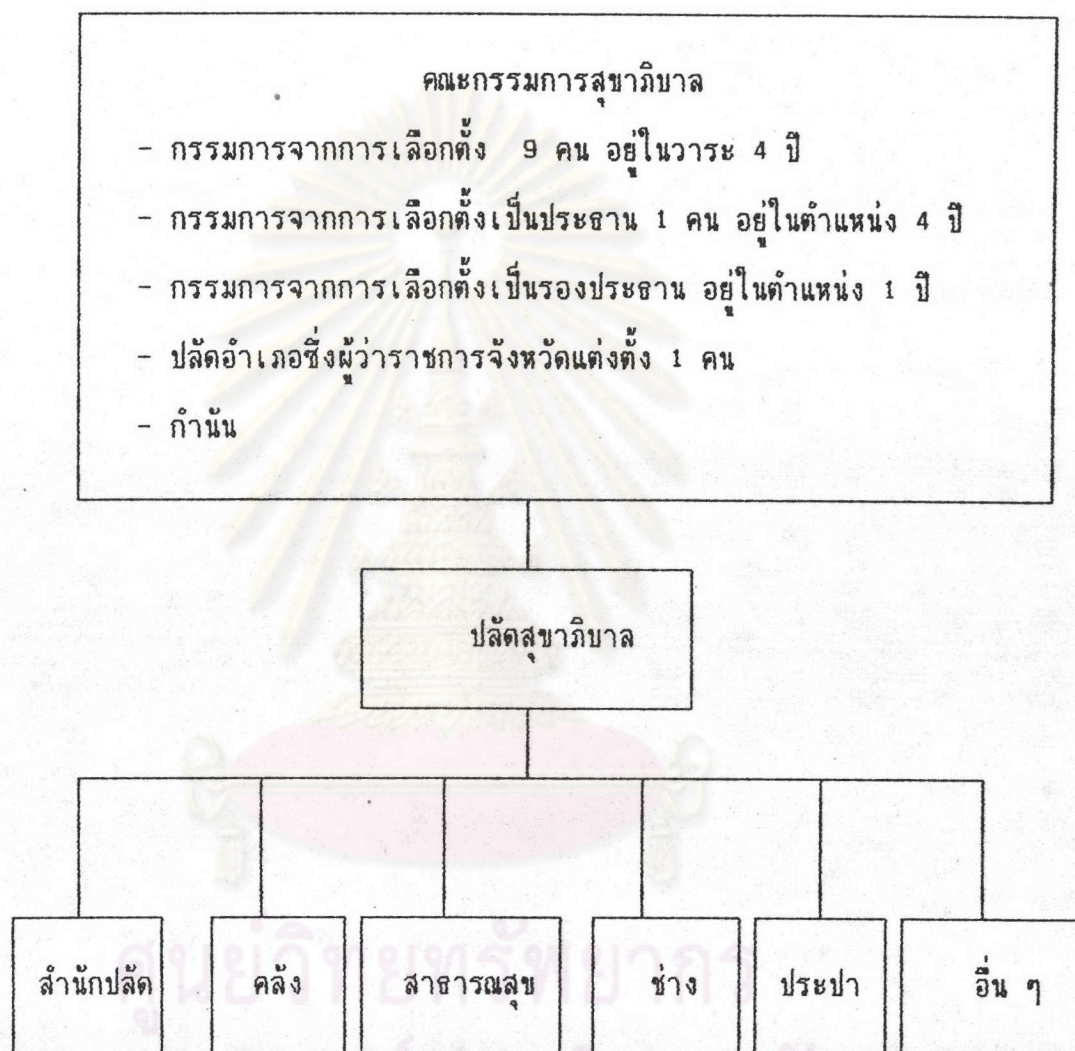
หมายเหตุ : โครงสร้างของสาขาวิชาแบบนี้เป็นไปตาม พระราชบัญญัติสาขาวิชา (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2528 มาตรา 3 และ 4 ซึ่งใช้สำหรับสาขาวิชาที่มีฐานะการคลังไม่เพียงพอที่จะบริหารงานประจำของสาขาวิชา จึงต้องให้นายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอเป็นประธานกรรมการสาขาวิชาไปก่อน.

โครงสร้างของสาขาวิชา

รูปแบบที่ประธานคณะกรรมการสาขาวิชามาจากการเลือกตั้ง พรบ.

สาขาวิชา (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2528

หมายเหตุ : โครงสร้างของสาขาวิชาแบบนี้เป็นไปตามพระราชบัญญัติสาขาวิชา (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2528 มาตรา 3,4 และ 5 ซึ่งใช้สำหรับสาขาวิชาที่มีฐานะการคลัง เพียงพอที่จะบริหารงานประจำของสาขาวิชา จึงให้กรรมการจากการเลือกตั้งเป็นประธานกรรมการสาขาวิชา และให้นายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอเป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการสาขาวิชา.

อย่างไรก็ดี จากลักษณะสำคัญของพระราชบัญญัติสหภาพ พ.ศ. 2528 นั้น ได้กำหนดสาระสำคัญที่จะมีผลถึงกระทรวงมหาดไทยจะต้องดำเนินการเกี่ยวกับโครงสร้างและการยกฐานะสหภาพขึ้นเป็นเทศบาล กล่าวคือ^๓

1. ปรับปรุงโครงสร้างสหภาพที่มีรายได้ตั้งแต่ 3,000,000 บาท - 5,000,000 บาท โดยให้สหภาพมีประธานกรรมการสหภาพมาจากกรรมการสหภาพ โดยการเลือกตั้งและให้สหภาพมีพนักงานสหภาพเอง

2. การยกฐานะสหภาพที่มีรายได้ตั้งแต่ 5,000,001 บาทขึ้นไปเป็นเทศบาล และมีเกณฑ์อื่นประกอบอีกดังนี้คือ

2.1 มีรายได้จริงโดยไม่รวมเงินอุดหนุนในปีงบประมาณที่แล้วมา ตั้งแต่ 5,000,001 บาทขึ้นไป

2.2 มีประชากรตั้งแต่ 7,000 คนขึ้นไป

2.3 ความหนาแน่นของประชากรตั้งแต่ 1,500 คนต่อ 1 ตารางกิโลเมตรขึ้นไป

2.4 ได้รับความเห็นชอบจากราษฎรในท้องถิ่นนั้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2535 กระทรวงมหาดไทยได้แก้ไขกฎหมายเพิ่มเติมว่าด้วยหลักเกณฑ์การพิจารณาฐานะการคลังของสหภาพให้เหมาะสมกับสภาพการณปัจจุบัน โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 6 ทวิ แห่งพระราชบัญญัติสหภาพ พ.ศ. 2495 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสหภาพ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2528 มาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติสหภาพ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2528 กระทรวงมหาดไทยจึงวางระเบียบไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 1. ระเบียบนี้เรียกว่า "ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์ การพิจารณาฐานะการคลังของสหภาพ พ.ศ. 2535"

^๓ กระทรวงมหาดไทย, หนังสือกระทรวงมหาดไทยที่ มท.0413/ว.1408
ลงวันที่ 28 ตุลาคม 2528 เรื่องการพิจารณายกฐานะสหภาพเป็นเทศบาลตำบลเรียน
ผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัด.

ข้อ 2. ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันประกาศเป็นต้นไป

ข้อ 3. ให้ยกเลิกระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์การพิจารณาฐานะการคลังของสุขาภิบาล พ.ศ. 2529

บรรดาระเบียบ ข้อบังคับ และคำสั่งอื่นในส่วนที่กำหนดไว้แล้วในระเบียบนี้ หรือซึ่งขัดแย้งกับระเบียบนี้ให้ใช้ระเบียบนี้แทน

ข้อ 4. ให้สุขาภิบาลที่มีรายได้จริงโดยไม่รวมเงินอุดหนุนในบึงบรพระมาณที่ผ่านมาตั้งแต่ห้าล้านบาทขึ้นไป เป็นสุขาภิบาลที่มีฐานะการคลังเพียงพอที่จะบริหารงานประจำ ของสุขาภิบาลได้ตามมาตรา 8 ทวิ แห่งพระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ. 2495 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสุขาภิบาล (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2523³²

สรุป

ในการศึกษาเรื่องการปกครองท้องถิ่นในรูปแบบสุขาภิบาล จากวิวัฒนาการของการปกครองท้องถิ่นของไทย ซึ่งมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชื่อแบ่งได้เป็น 2 ยุค คือ การจัดการปกครองท้องถิ่นรูปแบบสุขาภิบาลในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และการจัดการปกครองท้องถิ่นรูปแบบสุขาภิบาลในสมัยประชาธิปไตยในยุคลสมัยที่ผ่านมา รัฐบาลมีนโยบายที่จะดำเนินการจัดตั้งสุขาภิบาลให้ทั่วทุกท้องถิ่นในประเทศไทยและเปลี่ยนแปลงระเบียบหลักเกณฑ์โดยเน้นหลักการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นให้มากที่สุด จากพระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ. 2495 จนถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2536 มีจำนวนสุขาภิบาลทั้งหมด 907 สุขาภิบาล³³

³² ประกาศกระทรวงมหาดไทย, "ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์การพิจารณาฐานะการคลังของสุขาภิบาล พ.ศ. 2535" 2 มีนาคม 2535

³³ รายชื่อสุขาภิบาลทั้งหมดตั้งแต่ก่อตั้งมาตามพระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ. 2495 มีจำนวนทั้งสิ้น 907 แห่ง สถิติของกองราชการส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง (6 มกราคม 2536)